
ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.1>**Я. С. Лукацька**викладач кафедри філології
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У роботі висвітлено умови формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти. Автором зазначено, що розвиток соціальної компетентності є одним із ключових завдань вищої школи через те, що поняття соціальної компетентності нерозривно пов'язане з професійною компетентністю майбутнього спеціаліста, оволодіння останньою є неможливим без набуття соціальних навичок, розвитку взаємопов'язаних компетенцій та соціальної компетентності загалом. Автор аналізує набуту теоретичну та практичну базу вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджували подану тему, надає визначення понять «компетентність», «соціальна компетентність», «професійна компетентність», визначає категорії соціальної компетентності. У статті роз'яснено умови, які мають бути створені викладачем під час навчального процесу, що допомагають формуванню та розвитку соціальної компетентності студентів, полегшують і поліпшують цей процес. Зокрема, підкреслено важливість міждисциплінарних зв'язків під час вивчення предметів, інтеграційного підходу на кожному етапі навчання, необхідність запровадження процесу гуманізації освіти, тобто побудови нових взаємовідносин між учасниками навчального процесу, зміни стилю педагогічного спілкування, що сприяє формуванню якостей і навичок, необхідних для розвитку соціальних компетенцій; наголошено на значенні виховної роботи як частини процесу гуманізації, яка сприяє формуванню певних якостей і компетенцій студента; акцентовано на особистості викладача і його ролі у формуванні соціальної компетентності, зазначено тип викладача, а саме викладача-модератора, що відіграє важливу роль у формуванні вищезазначеної компетентності; зазначено необхідність формування інформаційної культури студентів і загального вміння роботи з інформацією, розвитку критичного мислення, вміння роботи в групі, що значно впливає на розвиток, становлення фахівців, необхідність для викладача взяти на себе розробку і впровадження в навчальний процес нових методів проведення занять, організацію самостійної роботи, залучення студентів до дослідницької діяльності. Зазначені умови мають на меті формування знань, умінь і навичок, компетенцій та компетентностей, що сприяють створенню соціально успішної особистості і, як наслідок, кваліфікованого професіонала.

Ключові слова: соціальна компетентність, професійна компетентність, гуманізація освіти, міждисциплінарність, виховна робота, викладач-модератор, інформаційна культура.

Постановка проблеми. Останнім часом дедалі більше дослідників відводять соціальній компетентності провідне місце у вищій освіті. Соціальна компетентність – це інтегрована здатність особистості, що містить розмаїття ключових компетентностей, таких як духовна, громадянська, професійна, комунікативна, мовна, побутова тощо, тобто інтегрує інші типи компетентностей. Соціальні фактори відіграють важливу роль у навчальному процесі у виші, тому що саме там готують спеціалістів, які взаємодіють із суспільством та змінюють його. Саме тому поняття соціальної компетентності тісно пов'язують із професійною компетентністю, тобто без оволодіння першою неможливе оволодіння професійною компетентністю в повному обсязі. Глобалізація, що зростає, та використання технологій призвели

до низки суспільно-історичних змін, за яких на соціальну компетентність вплинули поява нових цінностей та способу життя. Тому розвиток соціальної компетентності став однією з головних цілей сучасності освітньої системи та закладів освіти [1, с. 23]. Соціальна компетентність стосується прояву соціально доцільної поведінки в різних обставинах та відповідно до соціальних очікувань оточення [2, с. 157]. Соціально компетентна людина здатна оптимізувати свою соціальну поведінку залежно від наявної соціальної інформації. Ця здатність покращує її взаємодію, соціальні відносини та ґрунтується на гнучкості поведінки. За даними Європейського парламенту, соціальна компетентність є однією з восьми ключових компетентностей для навчання протягом усього життя і стосується усіх форм поведінки,

що дає людям змогу ефективно брати участь у різних заходах соціального та трудового життя [3, с. 1]. Європейська комісія виділяє вісім ключових компетенцій, а саме: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність та основні компетентності в галузі науки та техніки, цифрові компетентності, вміння вчитися, громадянська та соціальна компетентність, навички ініціативності та підприємництва, культурна свідомість і самовираження [3, с. 2]. Бачимо, що соціальна компетентність є однією із ключових компетентностей, оскільки всі компетентності тісно взаємопов'язані і рівень оволодіння однією обов'язково відображається на рівні оволодіння іншою. На соціальну компетентність у навчальних закладах впливає середовище навчання, що підкреслює здатність спілкуватися та співпрацювати між собою [1, с. 59]. Ситуації спілкування та співпраці, що моделюються під час освітнього процесу, тренують широкий спектр навичок та поведінкових шаблонів, а саме: командна робота, вирішення проблем, прийняття рішень, встановлення та підтримка відносин, самоконтроль, наполегливість, відповідальність, повага, творчість, критичне мислення. Розвиток соціальної компетентності студентів має виняткове значення для забезпечення особистого зростання, формування самооцінки та самоповаги. Людина зі слабо розвинутою соціальною компетентністю може виявити труднощі у взаємодії з подіями свого життя, демонстрації позитивних почуттів, встановленні цілей або розробці стратегій, кмітливості в несприятливих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізуючи наукові джерела, бачимо, що науковці приділяли увагу різним аспектам соціальної компетентності: розглядали модель соціальної компетенції (В. Слот, Х. Спанярд, А. Фуллер), вивчали структуру та зміст соціальної зрілості (О. Михайлов, Т. Парсонс, В. Радул), аналізували професійну та комунікативну компетентності (І. Бех, М. Елькін, С. Козак, А. Онкович), соціально-психологічну компетентність (Л. Лепіхова, Ф. Грешем), соціальну компетентність (І. Єрмаков, О. Субіна, Н. Ейзенберг), структуру соціальної компетентності (М. Аргайл, Н. Глебова, В. Масленнікова), досліджували соціальну компетентність у системі професійної підготовки (Г. Гедвіл'єн, В. Шахрай, Г. Ладд, Л. Павлюк, Х.С. Хан, К. Кемпл). С. Гончаренко присвятив низку робіт гуманізації освітнього процесу як чинника формування соціальної компетентності. Аналіз наукових праць засвідчує, що в сучасній педагогіці проблемі формування соціальної компетентності студентів приділено достатньо уваги, але проблема залишається актуальною.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розглянути поняття соціальної компетентності,

її складники, визначити необхідні умови формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти для становлення особистості і створення підґрунтя для успішної майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Питання особистісного розвитку студента, формування його готовності до майбутньої професійної діяльності, успішного існування у суспільстві мають бути пріоритетними в теорії і практиці освітньої діяльності закладів вищої освіти. Саме у виші здійснюється процес самовизначення молодого особистості, формується його життєва позиція і світогляд, формуються позиції міжособистісного спілкування і поведінки, відбувається безпосереднє занурення в суспільні відносини. Однією з провідних проблем сучасної вищої школи є побудова такої системи освітнього простору, яка б оптимально враховувала не тільки особливості професійного становлення фахівця, а й закономірності особистісного розвитку, формування соціально значущих компетенцій студента.

В енциклопедичній літературі компетентність визначено як сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності, а професійну компетентність – як інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду діяльності [4, с. 677–678]. Соціальна компетентність – це поведінка, яка в конкретних соціальних ситуаціях призводить до позитивної чи негативної взаємодії викладача чи студента, соціального середовища і суспільства. Поняття соціальної компетентності визначає поведінку особистості і виражає в широкому сенсі адаптивне та ефективне функціонування людини в певних соціальних ситуаціях. Зазвичай соціальна компетентність людини є вираженням її міжособистісних стосунків та здібності до досягнення цілей. Іншими словами, соціальна компетентність – це мистецтво людського самовираження, якого людина навчається протягом усього його життя. Щоб успішно реалізувати себе в професійній діяльності, потрібно мобілізувати багато навичок. Соціальна компетентність складається з кількох категорій, а саме: прийняття соціальних цінностей, розвиток почуття особистої ідентичності, набуття міжособистісних навичок, навчання як регулювати особисту поведінку відповідно до суспільного очікування, планування та прийняття рішень, розвиток культурної компетентності [5, с. 48]. Всім цим складникам має приділятися увага під час навчального процесу.

За формування більшості компетенцій не можуть відповідати окремі дисципліни. Компоненти компетенцій формуються у процесі вивчення різних дисциплін, а також під час різних

форм практичної і самостійної роботи. На заняттях із різних предметів мають встановлюватися міжпредметні зв'язки, зв'язки різних аспектів дисципліни з суспільним і професійним життям, має реалізовуватись самостійний пошук вирішення навчальних проблем, проблемне навчання, що засноване на ускладненні міжпредметних проблем, включення багатосторонніх зв'язків між різними дисциплінами, комплексна взаємодія викладачів різних дисциплін. Це формує у студентів комплексне бачення проблем як виробничих, так і повсякденних, вчить різноплановим підходам до їх вирішення, що в свою чергу позитивно впливає на формування компетенції соціальної взаємодії і соціальної компетентності загалом.

Гуманізація освітнього процесу у вищій школі є тим аспектом, що сприяє розвитку компетенцій і компетентностей, формуванню особистості студентів, успішності особистості в усіх сферах життєдіяльності.

Принципи гуманізації освітнього процесу висвітлені в роботах С.У. Гончаренко. «Гуманізація освіти – один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність» [6, с. 156]. Гуманізацію освіти в загальному плані можна охарактеризувати як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування – від авторитарного до демократичного, подолання маніпулювання свідомістю вихованців, практики нав'язування їм непорушних стереотипів мислення, догм, які не підлягають критиці. Гуманізація націлена на посилення тих положень педагогіки, які орієнтують на повагу до особистості вихованця, формування в нього самостійності, встановлення довіри між ним і вихователем. При цьому надзвичайно важливо враховувати духовний потенціал вихованця і залучати його до людської культури [6, с. 156–157].

Усі засоби забезпечення процесу гуманізації вищої освіти мають формувати і розвивати такі якості, як активність, відповідальність, самостійність, творчість, кмітливість, впевненість, здатність приймати рішення, здатність до самоосвіти, активізувати мотивацію до самоосвіти, вміння працювати в команді, правильно реагувати на критику, толерантність у відносинах, вміння правильно висловлювати свої думки, активізувати комунікативні навички, соціальну мобільність, навички роботи з мультимедіа. Засоби, за допомогою яких формують і розвивають вищезазначені якості, включають зацікавлення навчальними предметами та позанавчальними заходами, надання можливості вибору форм навчання і збільшення обсягу самостійної роботи, індивідуалізацію навантаження, залучення до виробничої, практичної діяльності, створення в про-

цесі навчального процесу проблемних ситуацій, запровадження ділових ігор, виконання творчих завдань, проектів, колективні методи роботи (мозковий штурм, круглий стіл, групові проекти, презентації, семінари, конференції).

Важливим аспектом гуманізації освіти є здійснення виховної роботи (культурно-розважальні клуби, профілактичні, інтелектуальні, просвітницькі заходи), за допомогою якої формуються патріотизм, громадянське усвідомлення, громадська активність, мобільність, толерантність, відповідальність, здатність до самовдосконалення, самостійність. Процес виховання – це система заходів, спрямованих на формування всебічної й гармонійно розвиненої особистості [7, с. 127]. Належно запроваджувана виховна робота створює сприятливі умови для становлення, розвитку студента як особистості і майбутнього фахівця, формування системи цінностей молодого людини, що сприяє полегшенню взаємодії в соціумі, професійному становленню.

Впливовим механізмом є виховання студентів за допомогою авторитету та особистих якостей викладача. Атмосфера діалогу, доброзичливості між викладачем і студентом зміцнює норми і цінності особистості, розвиває позитивні якості. Викладачі мають усвідомити свою роль як викладача-модератора, викладача-тьютора. Викладач-модератор реалізує свою діяльність на розкриття потенційних можливостей студента. Його головне завдання – організувати процес вільної комунікації, результатом якої буде здійснене прийняття рішення. Основними методами роботи викладача-модератора є ті, в основі яких спонукання студента до дії, організація дискусії, створення атмосфери співробітництва. Викладач має аналізувати інтереси, прагнення кожного учасника навчального процесу, застосовувати комунікативний підхід, він спирається на особливості кожної особистості, залежно від них обирає напрям своєї діяльності. Такі дії сприяють підвищенню креативності студентів, здатності приймати рішення під час самостійної діяльності, розвиток навичок роботи в команді, навичок публічної діяльності, високий рівень адаптивності, що позитивно впливає на формування соціальної компетентності і, як наслідок, на становлення професіонала.

Формування інформаційної культури, усвідомленого використання інформаційних технологій, прийняття особливостей віртуальної культури, засвоєння засобів обробки інформації є також важливими аспектами механізмів розвитку соціальної компетентності. Н.Г. Джинчарадзе зазначає, що інформаційна культура особистості «вміщує в себе багатоаспектні, взаємопов'язані елементи – інформаційний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційний менталітет, інформаційно-орієнтаційну діяльність, мікро- та макроінфомодель,

інфопотребу та інші» [8, с. 32]. У процесі навчальної діяльності викладач має вчити студентів працювати з інформацією, оцінювати її якість, корисність, розуміти, як використовувати медіаресурси для інформаційної діяльності, вміння захищати інформацію, захищатися від інформації. Не останню роль у цьому процесі відіграє розвиток критичного мислення, вміння аналізувати, спираючись на здобуті знання і власний досвід; це уможливило раціональну оцінку інформації, інтерпретації її, обґрунтовані висновки, але разом із тим вміння брати до уваги альтернативні точки зору, визнання їх. Ці вміння значно підвищують ефективність взаємодії в групі, команді, суспільстві загалом.

Висновки і пропозиції. Усвідомлення проблем сучасної вищої школи дозволяє зробити висновок про необхідність побудови такої системи освітнього простору, яка б оптимально враховувала не тільки особливості професійного становлення фахівця, а й закономірності розвитку особистості, формування соціально значущих компетенцій студента.

Формування соціальної компетентності у закладі вищої освіти має бути важливим завданням в сучасному компетентнісному підході, оскільки високий рівень її сформованості є запорукою успішної самореалізації особистості у всіх сферах діяльності суспільства і умовою досягнення високого рівня у професійному розвитку. Саме досягнення високого рівня становлення особистості і професіонала є запорукою реалізації потреби індивіда в зміні і розвитку навколишнього світу.

Соціальна компетентність як інтегрована категорія, що містить соціальні знання, вміння, навички, засоби діяльності, соціально значущі якості особистості, необхідна для продуктивної професійної, суспільної, особистої діяльності. Для успішного формування соціальної компетентності студента вишу викладачеві потрібно брати до уваги міждисциплінарні зв'язки, інтегровану освітню діяльність, забезпечувати процес гума-

нізації освіти, запроваджувати якісну виховну роботу, усвідомити свою роль як викладача-модератора, формувати інформаційну культуру студента. Викладач має взяти на себе розробку і впровадження в навчальний процес нових методів проведення занять, організацію самостійної роботи, залучення студентів до дослідницької діяльності, що сприятиме створенню соціально успішної особистості.

Список використаної літератури:

1. Gedviliene G. Social Competence of Teachers and Students: The Case Study of Belgium and Lithuania. Kaunas : Vytautas Magnus University. Kaunas, 2012. 106 p.
2. Gresham F.M. Conceptual issues in the assessment of social competence in children / F. Gresham, P. Strain, M. Guralnick, H. Walker. *Children's Social Behavior: Development, Assessment, and Modification*. New York, NY : Academic Press, 1986. P. 143–179.
3. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union* – L 394/10. 2006. 9 p.
4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Kostelnik M.J. Guiding children's social development: Theory to practice. 4th ed. \ Kostelnik M.J., Whiren A.P., Soderman A.K., Stein L.C., Gregory K. New York : Delmar, 2002. 385 p.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
8. Джингчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Київ : Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. 452 с.

Lukatska Ya. Conditions for social competence formation of students in higher school

The research deals with the conditions for social competence formation of students in higher educational establishments. The author noted that the development of social competence is one of the key tasks of higher education because the concept of social competence is inextricably linked with the professional competence of the specialist, the mastering of this competence is impossible without the mastering of social skills, development of interrelated competences and social competence in general. The author analyses the acquired theoretical and practical base of Ukrainian and foreign scientists who have researched the topic; provides definitions of "competence", "social competence", "professional competence"; determines the categories of social competence. In the article the conditions are explained that teachers need to build during the learning process, which help to create and develop students' social competence, facilitate and improve it. These include the importance of interdisciplinary communication during the study of subjects, an integrated approach at each stage of studying; the need to introduce humanization in education to build new relationships between participants in the educational process, change the style of pedagogical communication, which contributes to the formation of qualities and skills necessary for the development of social competences; emphasized the importance of tutorial work as part of the process of humanization, which helps the formation of certain qualities and competences

of the student; attention is paid to the personality of the teacher and his role in the formation of social competence, established the type of teacher, the teacher-moderator, which plays an important role in the formation of the aforementioned competence; the necessity of forming the information culture of students and the general ability to work with information, the development of critical thinking, the ability to work in a group, which significantly influences the development of specialists, is explained, as well as the need for the teacher to create the development and implementation of new teaching methods in the educational process, the organization of individual studying, the involvement of students in research activities. These conditions are necessary for the formation of knowledge, skills, and competences that contribute to the creation of a socially successful personality and, as a consequence, a high-skilled professional.

Key words: *social competence, professional competence, humanization of education, interdisciplinary, educational work, teacher-moderator, information culture.*